

рог и лошег планирања била споредна, да је аргумент о отпору Хрватске и Словеније као пресудном фактору за дуготрајност радова побијен већ самом чињеницом да је изградња суштински реализована тек од краја 60-их, односно да у периоду до средине 60-их, када је привреда била централизованија, такође није реализована изградња. Стављајући предмет свог истраживања у контекст изградње других пруга у СФРЈ, аутор је дошао до закључка да није спорна била само она Београд–Бар, већ да је практично стварање целокупне железничке мреже у Југославији било одложено.

Поред тога, заступајући тезу да су привредне реформе узроковале политичку децентрализацију земље, а да је конфедерализација од средине 60-их представљала последицу привредних реформи, неуспеха политике да реши економске проблеме, а не планирану политичку меру, аутор је настојао да пружи допринос научној дебати о односу привредних и политичких процеса у социјалистичкој Југославији. Стога монографија аутора Данијела Кежића увелико превазилази оквире историје изградње пруге Београд–Бар, представљајући значајан и иновативан допринос историји привредног и политичког система социјалистичке Југославије.

Наталија ДИМИЋ

Александар Раковић. *Црногорски сепаратизам*.
Београд: Catena mundi, 2019, 340.

Александар Раковић је и до сада за предмет свог интересовања имао различите аспекте проблема везаних за савремену националну тематику. Подсетићемо да је аутор у скорије време, поред низа других радова, објавио и књигу *Срби и религијски интервенционизам 1991–2015. Политички аспекти верских изазова српској држави и цркви после распада Југославије* (Београд: Хришћански културни центар, 2015), затим и збирку својих ранијих текстова под насловом *Историја, вера, политика* (Београд: Отачник, Православље, Бернар, 2016). Дакле, као и ранији Раковићеви радови и *Црногорски сепаратизам* у свом средишту има врло сложена, осетљива и слојевита питања везана за проблеме савремене српске нације, са погледом на историјску вертикалу и генезу третираних проблема.

Раковић је феномен црногорског сепаратизма сагледао у његовом тоталитету тј. као „државни, етнички, национални, језички и верски“, покушавајући да ову сложену проблематику прикаже на што конкретнији и једноставнији начин како би се не само научна и стручна јавност упознала са њим већ и шири део читалачке публике, често доста неупућен и неинформисан о поменутој теми. Базична истраживања аутор је обавио првенствено на необјављеној грађи смештеној у Архиву Југославије, комбинујући

је са документима из приватне архиве и сведочењима савременика, често анонимних (уз ауторову гаранцију веродостојности), док темељнија истраживања у архивима Црне Горе, из оправданих разлога, нису могла бити обављена. Извори и документа су комбиновани са одговарајућом литературом и бројном штампом из различитих историјских периода.

Материја је хронолошки и тематски прегледно представљена, док се аутор трудио да спуштајући сонду дубоко у прошлост ову појаву историјски повеже са њеним коренима а нит њене генезе споји са последицама које се огледају у садашњим збивањима, политички врло блиским и актуелним. Садржај књиге је подељен на три велика тематска поглавља. Кроз прво поглавље, под насловом Конвертитски идентитет, аутор нас упознаје са основним елементима обележја и историјског настанка посебног конвертитског националног идентитета у Црној Гори. Национални корпус из кога је посебним еволутивним путем настала нова, црногорска нација, историјски гледано био је српски, па је стога аутор настојао да прикаже стање пре поменутог процеса, како би читаоцима била јасна позадина и предуслови тј. предконтекст целокупног феномена. У том погледу, прегледно, концизно и документовано је представљена слика идентитета историјске Црне Горе и српског народа на том подручју, уз анализу његовог културног, психолошког, језичког и политичког карактера, а затим је на то надовезано тумачење и приказивање основних особина савременог црногорског, како аутор посебно наглашава – сепаратистичког дискурса и природе конвертитског феномена. Посебна целина у овом поглављу посвећена је хрватском фактору у процесу настанка и развоја новог црногорског идентитета. У ауторовој интерпретацији, извучена је историјска нит хрватског утицаја на црногорско питање од средине 19. века до међуратног периода, у којем су обрађене појаве попут мало познате хрватизације Црногораца у Цариграду, преко улоге бискупа Штросмајера, планске хрватизације Црне Горе (као и Србије) под аустријском окупацијом и утицаја праваша и њихових првака на помнути процес. „Прво“ и „друго“ рађање црногорске нације аутор сагледава кроз два издвојена периода. Први се односи на године окупације Црне Горе у Другом светском рату, када су најпре италијански фашисти прогласивши тзв. независну Црну Гору афирмисали и црногорску нацију, што су касније наставили да подржавају и немачки окупатори а све време рата та идеја је уживала снажан ослонац, интелектуалну и политичку подршку и у усташкој НДХ. Други период је време послератне власти комуниста када је идеја о црногорској нацији на посебан начин интерпретирана и идеолошки инаугурисана као део једне нове националне политике унутар новоформиране југословенске федерације и Црне Горе као посебне конститутивне републике (стр. 11–91).

Друго поглавље носи наслов Антисрпство и србофобија. У овом делу књиге је подвргнут анализи феномен развоја и јачања антисрпске идеологије у Црној Гори, под окриљем социјалистичког система и власти, све до распада социјалистичке Југославије и обнове вишестраначја. Кроз први део овог поглавља аутор обрађује слојевиту и врло сложену генезу, до

сада слабо уочавану и изучавану, деловања хрватског фактора у том периоду на подручју Црне Горе, посебно међу црногорским комунистима. Хрватски утицаји, како их аутор види, присутни су после Другог светског рата, како у круговима Савеза комуниста Црне Горе тако и међу појединим интелектуалцима, остављајући постепено свој печат на процес деконструкције елемената српског идентитета на овом подручју. У политичком смислу, аутор наведене процесе прати од послератних година, преко догађања око тзв. Хрватског пролећа (Маспока), до стварања првих странака пред распад СФР Југославије, на првом месту Либералног савеза Црне Горе као тада једне од најрадикалнијих опција. Посебно је обрађена и тзв. Антибирократска револуција, тј. смењивање дотадашњег руководства СК Црне Горе и формирање нове власти као бране сепаратизму ове југословенске републике и процесу растакања заједничке државе у предвечерје нестанка социјалистичке Југославије. Даље, аутор хронолошки обрађује генезу политике црногорског сепаратизма у постјугословенском периоду, уочавајући је од деловања Либералног савеза па до програмске трансформације Демократске партије социјалиста Црне Горе, водеће партије у овој републици. Аутор посебну пажњу посвећује феномену настанка и политичке афирмације тзв. Црногорске православне цркве, сагледавајући га кроз историјски контекст српске цркве у Црној Гори и однос црногорских политичких структура према Српској православној цркви (95–196).

Последње, треће поглавље обрађује најновији и у доброј мери још увек актуелни период, који хронолошки сеже готово до наших дана, односно до тренутка завршетка писања ове књиге. Ово поглавље носи наслов Антидржава. Аутор је у овом делу књиге покушао да објасни везу између политике, сумњивих економских делатности и политике и идеологије сепаратизма на пољу деловања у правцу демонтаже заједничког државног оквира тј. одвајања Црне Горе од Србије. Дотичући се тема попут раскола у политици водеће странке у Црној Гори, преко монетарних економских мера нове власти, првих сукоба на националној основи, демонтажа савезне државе и рецентних политичких потеза и ставова црногорског државног врха, Раковић је несумњиво зашао у врло осетљив, слојевит и неистражен терен, као један од пионира у тој проблематици. На крају, у два засебна потпоглавља он упоредно анализира елементе и обележја савремене црногорске државе и историјске државности Црне Горе и актуелну политику Црне Горе према НАТО-у (199–284).

Књига др Александра Раковића *Црногорски сепаратизам* представља свакако важно штиво истраживачима националне проблематике. Овом монографијом дотакнуто је питање којим су се историчари мало бавили, поготово приступом који проблем третира и у његовој историјској перспективи и у савремено-политичком контексту, па је ова књига важна не само историчарима већ и другим друштвеним наукама (правној науци, политикологији, социологији, географији). Аутор је несумњиво врло смело покушао да, на релативно малом простору, наведену сложену проблематику сагледа у тоталитету у периоду од два века, без историјске дистанце у

појединим деловима, што књизи даје посебан печат. Стога је ово дело важно и као основа за будућа истраживања и евентуалне допуне материје која је у овој књизи изнесена.

Александар В. МИЛЕТИЋ

Local dimensions of the Second World War in Southeastern Europe, eds Xavier Bougarel, Hannes Grandits, Marija Vulesica. Routledge, 2019.

Међународни научни пројекат под називом *Нови приступи Другом светском рату у југоисточној Европи* реализован је са великим успехом у периоду од 2014. до 2016. године. Коцепт пројекта подразумевао је истраживачки фокус на низ појединачних студија случајева, проучавање локалних особености, динамике насиља и индивидуализацију историјског искуства путем сагледавања историјских догађаја из перспективе једног директног учесника, најчешће војника или сељака. Циљ је био да се као коначни резултат истраживачких напора уместо још једне синтетичке политичке или војне историје југоисточне Европе (Балкана) понуди преглед локалних историја, у чијем ће се средишту наћи свакодневни живот за време рата, спирале насиља и друштвени процеси који су њима започети, као и низ појединачних судбина протагониста ратних дешавања.

Књига *Local dimensions of the Second World War in Southeastern Europe* настала је као један од резултата рада на овом међународном пројекту. Написана је у форми колективне монографије и састоји се од предговора, увода, десет тематски заокружених поглавља и епилога. У средишту пажње аутора нашле су се локалне историје везане за простор окупиране Грчке и Краљевине Југославије (НДХ, Србија, југословенски део Македоније под бугарском окупацијом), као и личне историје југословенских заробљеника у нацистичким концентрационим логорима Дахау, Матхаузен и Бухенвалд. Временски оквир којим се монографија бави омеђен је годинама присуства нацистичке војске на Балкану (1941–1945), са изузетком једног поглавља чији је хронолошки оквир проширен до краја грађанског рата у Грчкој.

Уводно поглавље (стр. 1–24) написали су приређивачи књиге Бугарел, Грандитс и Вулесица, представљајући општи ратни и друштвени контекст неопходан за разумевање низа студија случаја који ће бити изложен у посебним тематским поглављима. У сажетој форми понуђена је компаративна анализа окупационих система у Европи 1939–45. у којој су истицање особености прилика на Балкану, а посебно утицај деловања оружаних покрета отпора у Југославији и Грчкој на однос окупатора према становништву и свакодневни живот.